

РОЛЬ ГОСПОДАРСТВ НАСЕЛЕННЯ У РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

**В.А. ВИТОПТОВА,
А.Л. СПЕСІВЦЕВ,
М.В. ПУХЛЯКОВА,**

*Кіровоградський науково-дослідний центр
продуктивності агропромислового комплексу*

Розглянуто та проаналізовано роль і місце господарств населення у розвитку сільських територій Кіровоградської області, їх значення у валовому виробництві продукції сільського господарства.

Ключові слова: сільські території, сільське господарство, селянські господарства населення, виробництво сільськогосподарської продукції.

Постановка проблеми. На сьогодні більшість сільських територій перебуває у значному економічному занепаді. Відсутність робочих місць спричиняє масову трудову міграцію працездатного населення за кордон. У решти населення сільських територій основною сферою трудової діяльності залишається праця в особистому господарстві, торгівля, надання послуг.

Селянські господарства є необхідною формою реалізації особистого та суспільного інтересів у сільському господарстві. Вони виступають реальними конкурентами сільськогосподарських підприємств у використанні трудових і матеріальних ресурсів, виробництві продукції.

В умовах перехідної економіки селянські господарства вирішують важливі соціальні завдання на селі: сприяють повнішому використанню трудових ресурсів сім'ї; завдяки веденню особистого господарства більшість селян задовольняють значну частину своїх потреб у продуктах харчування; селянські господарства є вагомим страхувальником від можливих негараздів у суспільному виробництві, зокрема невиплат, або затримки заробітної плати, соціальної незахищеності тощо; надходження від особистих господарств у середньому становлять 65% сукупних доходів селян більшості областей країни, а в окремих високотоварних господарствах ще більше.

Економічні проблеми, зростання прихованого безробіття зумовили підвищення рівня активності домогосподарств як учасників продовольчого ринку. Проблеми із забезпеченням споживчих потреб у продовольстві, особливо у сільській місцевості, а також наявність стабільного попиту на продукцію підсобного господарства сприяли тому, що для сільських жителів, і в окремих випадках для міського населення, власне виробництво стало не лише джерелом продуктів харчування, а й додатковим способом заробітку. Особисті підсобні господарства протягом років ринкових перетворень виявилися основним джерелом надходження продовольства на переробні підприємства та у вільний обмін на ринку [1].

Мета дослідження – проаналізувати роль і перспективи подальшого функціонування господарств населення у розвитку сільських територій Кіровоградської області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над питаннями розвитку селянських господарств населення, їх ролі та різних аспектів функціонування працювали такі вчені-економісти, як: В. В. Юрчишин, В. Я. Месель-Веселяк, С. М. Онисько, О. М. Онищенко, І. В. Прокопа, К. О. Прокопенко, О. Ф. Стасів та інші. Проте, незважаючи на велику кількість публікацій, присвячених цій проблемі, існує потреба подальшого поглибленого наукового дослідження цих питань у контексті розвитку сільських територій, ролі

господарств населення у продовольчому забезпеченні країни, формуванні рівня добробуту значної кількості сільського населення з врахуванням принципових змін у відносинах власності та форм господарювання на селі.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах селянські господарства є необхідною формою створення підприємницького класу на селі, економічні інтереси якого ефективно реалізуються при взаємодії з економічними інтересами інших суб'єктів господарювання й держави.

Господарства населення за своєю соціально-економічною і правовою сутністю являє собою насамперед сукупність певного нерухомого і рухомого майна, що має вартісну оцінку, яке призначено для задоволення їх матеріальних і побутових потреб, а також виступають складовою частиною багатокладного аграрного виробництва продуктів харчування та сировини рослинного і тваринного походження [2]. Селянські господарства – це особлива, заснована на приватній власності форма господарювання селян (як фізичних осіб), що здійснює виробництво, переробку, споживання сільськогосподарської продукції та реалізацію її надлишків. Саме тому “селянське господарство”, доцільно розглядати як різноманітність організаційних формувань, що розвиваються на основі особистої і сімейної праці, приватній та іншій формах власності.

Безпосереднім виробництвом сільськогосподарської продукції можуть займатися такі види господарств населення: особисті селянські господарства, фізичні особи-підприємці, сімейні ферми, сімейні фермерські господарства, родові садиби, індивідуальні господарства з присадибними ділянками, господарства населення, що використовують земельні ділянки для ведення городництва, садівництва, сінокосіння та випасання худоби [3].

Господарства населення охоплюють значну частину земельних площ, 95,5% з яких використовуються як сільгоспугіддя. Так у 2015 році у Кіровоградській області сільськогосподарські угіддя підприємств і господарств населення становили 1791,1 тис. га, з яких 547,9 тис. га належали господарствам населення (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл земельної площі та сільськогосподарських угідь по Кіровоградській області у 2015 р., тис. га

Показник	Кількість земле-користувачів	Загальна земельна площа	Сільсько-господарські угіддя	У тому числі		
				рілля	сіно-жаті	пасовища
Усього земель	743654	2458,8	2032,2	1764,6	23,7	218,5
Землі сільськогосподарських підприємств і громадян, у т.ч.:	735179	1832,2	1791,1	1730,3	6,8	37,2
землі сільськогосподарських підприємств	3118	1258,7	1243,2	1220,3	1,7	17,6
землі громадян	732061	573,5	547,9	510,0	5,1	19,6
Землі користувачів інших категорій	8475	626,6	241,1	34,3	16,9	181,3

Слід зазначити, що основними землекористувачами серед господарств населення є особисті селянські господарства. Відповідно до Закону України “Про особисте селянське господарство” №799-VI від 25 грудня 2008 року, особисте селянське господарство – це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та

надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму. Сільськогосподарська продукція, вироблена і перероблена при веденні особистого селянського господарства, є власністю громадян, а реалізація цієї продукції не є підприємницькою діяльністю [4].

Зокрема, на Кіровоградщині у 2015 році у сільських поселеннях налічувалося 143,6 тис. домогосподарств, із них кількість домогосподарств, членам яких надано земельні ділянки для ведення особистого селянського господарства – 125,9 тис. (88% загальної кількості). У користуванні особистих селянських господарств знаходиться 300,7 тис. га землі (табл. 2).

Таблиця 2

Наявність особистих селянських господарств по Кіровоградській області у 2005-2015 рр.

Рік	Загальна кількість господарств, тис. одиниць	Площа земельних ділянок, тис. га
2005	171,2	325,2
2006	160,3	310,4
2007	156,1	311,3
2008	148,2	300,7
2009	142,5	296,5
2010	138,2	304,1
2011	134,3	288,6
2012	131,1	290,6
2013	128	291,7
2014	126,4	300,2
2015	125,9	300,7

Як показує практика функціонування селянських господарств, вони виконують такі функції: 1) займаються виробництвом тієї продукції, яку недоцільно виготовляти в умовах великотоварного виробництва; 2) забезпечують більш оперативну реалізацію продукції, що швидко псується; 3) дозволяють більш повно використати трудові ресурси, які незайняті в суспільному виробництві; 4) задовольняють потреби сільських жителів та їх сімей у продуктах харчування; 5) є джерелом додаткових доходів через реалізацію лишків сільськогосподарської продукції; 6) здійснюють самозайнятість населення та стабілізують міграцію у місто; 7) є чинником збереження сільського способу життя і сільської культури [5].

У сільському господарстві України половина сільського населення зайнята працею в селянських господарствах.

Селяни, що залишилися без роботи, працюють у своєму господарстві, а дехто навіть наймається в інші особисті господарства. Це призвело до розширення особистих селянських господарств, підвищення їх товарності й деякою мірою загальмувало міграцію сільського населення.

Кіровоградська область має свої особливості у веденні сільськогосподарського виробництва домогосподарствами населення. Переважаюча частка сільських жителів у структурі населення регіону робить підсобне господарство важливим чинником у забезпеченні продовольчих потреб, формуванні пропозиції на ринку продовольства та вагомої частки сукупних доходів домогосподарств.

За період 2005-2015 рр. в Україні та Кіровоградській області відбулися істотні трансформації у частці домогосподарств населення у виробництві продукції сільського господарства (табл. 3).

Загальне виробництво продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств Кіровоградської області впродовж 2015 р. зросло на 30,9% порівняно з 2005 р., у тому числі в сільськогосподарських підприємствах – на 56,6%, у господарствах населення – на 4%.

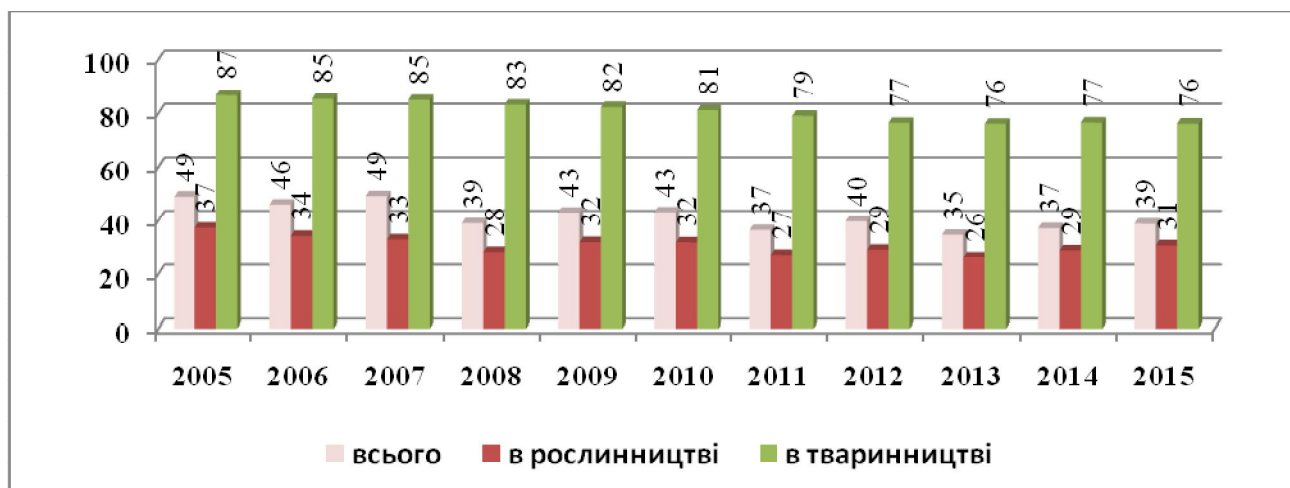
Обсяг виробництва продукції рослинництва за цей період збільшився на 40,7% (у тому числі у сільськогосподарських підприємствах – на 55,2%, у господарствах населення – на 16,2%), галузі тваринництва зменшився на 1,1% (у тому числі у сільськогосподарських підприємствах збільшення на 77,7%, у господарствах населення зменшення на 13,1%).

Таблиця 3

Обсяги валової продукції сільського господарства у постійних цінах 2010 року по Кіровоградській області за 2005-2015 рр., млн грн

Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Усі категорії господарств											
Усього	8404	8517,6	6178,5	9338,1	8343,9	8505,1	10542,3	8963,9	11462	11259,7	11000,4
Рослинництво	6439,2	6581,6	4273,3	7532,6	6532,6	6576,1	8659,4	6969,4	9530,8	9321,7	9056,8
Тваринництво	1964,8	1936	1905,2	1805,5	1811,3	1929	1882,9	1994,5	1931,2	1938	1943,6
Сільськогосподарські підприємства											
Усього	4296,8	4607,3	3146,2	5697,9	4760,7	4840,2	6693	5400	7485,7	7076	6727,8
Рослинництво	4037	4325,2	2861,2	5396	4441	4477,6	6300	4932,3	7025,9	6622,9	6266,1
Тваринництво	259,8	282,1	285	301,9	319,7	362,6	393	467,7	459,8	453,1	461,7
Господарства населення											
Усього	4107,2	3910,3	3032,3	3640,2	3583,2	3664,9	3849,3	3563,9	3976,3	4183,7	4272,6
Рослинництво	2402,2	2256,4	1412,1	2136,6	2091,6	2098,5	2359,4	2037,1	2504,9	2698,8	2790,7
Тваринництво	1705	1653,9	1620,2	1503,6	1491,6	1566,4	1489,9	1526,8	1471,4	1484,9	1481,9

Частка господарств населення у виробництві сільськогосподарської продукції у 2015 р. склала 39% та спостерігається тенденція до її зменшення. Слід відзначити, що у виробництві продукції тваринництва переважна частка припадає на господарства населення (у 2015 р. вона склала 76%) (рис).

Рис. Частка валової продукції сільського господарства, виробленої господарствами населення у Кіровоградській області, %

Господарства населення своєю господарською діяльністю призводять до відчутного зростання обсягів виробництва у сільському господарстві, зокрема в розвитку тваринництва. Практично по всіх видах продукції тваринництва у натуральному вигляді (окрім виробництва вовни) переважає виробництво господарствами населення. Ними в 2015 р. вироблено 36,6 тис. т м'яса (або 69,4% до загального обсягу), 259,4 тис. т молока (83,5%), 402,7 млн шт. яєць (79,6%), 3360 т меду (98,4%) (табл. 4).

Таблиця 4

Виробництво основних видів продукції тваринництва у Кіровоградській області за 2005-2015 рр.

Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Сільськогосподарські підприємства											
Виробництво м'яса (у забійній вазі), тис. т	6,1	8,5	9,3	7,5	6	7,8	10,6	14,4	15,5	16,3	16,1
Виробництво молока, тис. т	54,2	48,7	42,1	38,1	40,7	40,7	40,4	43,9	46,1	51,7	51,2
Виробництво яєць, млн шт.	41,3	36,2	68,6	169,8	163,6	208,5	222,9	232,4	176,9	118,7	103,3
Виробництво вовни, т	26	16	14	12	11	11	11	11	10	9	6
Виробництво меду, т	203	146	95	178	180	160	158	130	100	72	56
Господарства населення											
Виробництво м'яса (у забійній вазі), тис. т	39,2	34,9	42,3	36,7	34	38	34,7	34,3	34,6	36,9	36,6
Виробництво молока, тис. т	340,7	341,2	324,1	308,2	305,8	302,4	291,1	265,3	275,9	272,6	259,4
Виробництво яєць, млн шт.	242	261,7	270,2	281,3	288,5	290,9	299,1	304,6	346,4	382,6	402,7
Виробництво вовни, т	7	7	7	7	7	7	7	7	7	6	6
Виробництво меду, т	2731	2805	2364	2635	2434	2429	2334	2403	2777	3418	3360

Динаміка поголів'я худоби як у сільськогосподарських підприємствах так і в господарствах населення Кіровоградської області характеризується регресивними тенденціями (табл. 5). Однак значна частка поголів'я худоби сконцентрована саме в особистих селянських господарствах, які, у свою чергу, не в змозі забезпечити високу рентабельність тваринницької галузі.

Станом на 1 січня 2016 р. у господарствах населення утримувалося 75,9 тис. голів великої рогатої худоби (на 7,1% менше порівняно з 1 січня 2015р.), корів – 46,6 тис. голів (на 5,3% менше), поголів'я свиней – 116,6 тис. голів (на 9,4% менше), поголів'я овець та кіз – 34,4 тис. голів (на 5,2% менше).

За період 2005-2015 рр. під впливом економічно-господарських змін, високої собівартості та трудомісткості продукції тваринництва, низьких закупівельних цін на молоко і м'ясо поголів'я худоби у селянських господарствах населення значно скоротилося (у 2015 р. порівняно з 2005 р. поголів'я великої рогатої худоби зменшено на 39,1%, корів на 39,2%, свиней на 30,5%, овець та кіз на 2,5%).

Враховуючи, що фінансова підтримка агропромислового комплексу з державного бюджету на даний час акцентується на великотоварних сільгоспідприємствах, селянські господарства через недостатність фінансових ресурсів не мають можливостей для створення достатньої матеріально-технічної бази та покращення умов виробництва.

Таблиця 5

Наявність поголів'я худоби, птиці, кролів, та бджолосімей у Кіровоградській області станом на 1 січня 2006-2016 рр., тис. голів

Показник	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Сільськогосподарські підприємства											
Поголів'я: велика рогата худоба, усього	50,3	46,3	37,2	33,6	33,9	33,2	31,2	31,2	30,2	26,6	27,7
корови	17,9	15,6	13,2	12	12,6	12,6	11,4	11	11	9,9	10
свині	89,5	107,4	87,9	78	95	108,5	126,5	126,2	126,1	127,3	137,2
вівці та кози	7,3	6,2	6,6	5,5	5,2	6,7	7,4	7,1	7	6,3	6,1
птиця усіх видів	437,5	282,1	854,7	703,7	769,9	900,7	944,9	1163,60	639,4	309,9	384,5
коні	2,3	2	1,7	1,4	1,3	1,2	1,1	1	0,9	0,8	0,7
кролі	0,1	0	0,3	0,7	1,2	1,1	0,5	1,2	1	0,9	0,8
Наявність бджолосімей, тис. од.	10,5	10,2	8,9	6,6	5,9	4,8	5	4,7	3,5	2,4	1,8
Господарства населення											
Поголів'я: велика рогата худоба, усього	124,7	122,4	109,6	103,5	97,8	89,4	86,7	94,4	94,1	81,7	75,9
корови	76,7	71,5	67,2	61,9	59,2	55,7	53,5	52,7	51,9	49,2	46,6
свині	167,7	196,6	159,1	141,6	165,3	168,2	148,2	141,4	139,6	128,3	116,6
вівці та кози	35,3	34,9	34,2	34,4	35,4	35,2	36,8	37	37,4	36,3	34,4
птиця усіх видів	3414,50	3465,70	3396,40	3551,60	3604,90	3673,40	3704,50	3748,90	4120,60	4344,80	4572,00
коні	6,9	6,4	5,8	5,3	4,8	4,3	4	3,6	3,3	2,8	2,6
кролі	115	127,7	94,6	95,7	102,9	94,5	100,1	101,5	109,5	105,3	106,2
Наявність бджолосімей, тис. од.	116,9	122,7	121,1	117,7	117,5	116,1	114,7	115,7	119,1	118,3	112,4

У галузі рослинництва в домогосподарствах населення зосереджено виробництво працездатних, “нетехнологічних” видів сільськогосподарської продукції (табл. 6). Населення виробляє практично усю картоплю, овочі, плоди та ягоди у Кіровоградській області.

Так, у 2015 році господарствами населення було одержано 524,5 тис. тонн картоплі та 225,4 тис. тонн овочів. По сільськогосподарських підприємствах цей показник становить відповідно 1,0 і 9,4 тис. тонн. Згадані види продукції вимагають значних затрат ручної праці та вирощуються без дотримання мінімальних вимог до технології виробництва. При цьому застосовується незначна кількість органічних та мінеральних добрив, практично не використовуються сівозміни та наймана праця.

Таблиця 6

Виробництво основних видів продукції рослинництва у Кіровоградській області за 2005-2015 рр., тис. т

Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Сільськогосподарські підприємства											
Зернові культури	1998,8	1926,0	1079,2	2474,1	2039,8	1926,0	2989,7	1921,0	3176,1	2835,0	2666,1
Цукрові буряки	654,1	1065,1	374,4	506,3	327,0	507,0	776,3	625,0	280,4	523,1	481,7
Соняшник	413,9	406,6	335,1	526,9	575,3	544,8	729,3	738,1	1000,5	930,6	926,2
Картопля	0,7	0,6	0,3	1,2	0,8	0,6	1,6	1,5	1,4	1,5	1,0
Овочі	6,4	7,1	7,1	14,3	15,1	11,8	16,1	13,0	9,5	6,6	9,4
Плоди та ягоди	0,5	0,7	0,8	0,9	0,7	1,4	1,0	1,3	1,5	0,4	0,6
Виноград	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Господарства населення											
Зернові культури	479,9	484,5	198,9	529,0	494,4	448,1	475,2	418,5	605,3	634,1	647,8
Цукрові буряки	44,4	53,7	23,8	10,2	4,3	6,3	12,3	3,4	3,9	3,3	1,6
Соняшник	111,4	101,3	62,6	108,7	141,9	168,6	188,9	170,0	228,6	234,9	243,9
Картопля	530,9	499,8	298,4	481,6	425,6	415,9	516,1	382,5	438,6	540,9	524,5
Овочі	262,7	246,0	156,7	233,3	218,5	206,6	218,8	197,5	190,6	229,6	225,4
Плоди та ягоди	21,3	16,7	15,9	18,9	19,7	25,3	24,8	22,0	29,1	18,1	27,9
Виноград	0,6	1,0	1,4	1,3	1,5	1,6	2,0	2,3	2,4	2,2	2,4

Головними проблемами у функціонуванні селянських господарств в Україні в цілому та у Кіровоградській області зокрема є низький рівень використання техніки та важливих елементів технологій виробництва продовольчої продукції, переважаюча частка ручної праці у виконанні технологічних процесів, граничні навантаження на членів сімей в пікові періоди (сівби, догляду, збирання врожаю тощо). Однак останніми роками спостерігається тенденція до поліпшення стану забезпеченості господарств населення технікою.

На початок 2015 р. у власності 6,8 тис. домогосподарств, членам яких надані земельні ділянки для ведення особистого селянського господарства (5,4% загальної

кількості по області) налічувалося 7 тис. тракторів, що на 6,8% більше порівняно з відповідною датою 2014 р., 1,9 тис. вантажних автомобілів (на 0,6% більше) та 0,9 тис. комбайнів (на рівні минулого року).

Продукція господарств населення на ринку часто має низьку конкурентоспроможність через неможливість формування достатньо великих за обсягами партій належної якості. Через це втрачаються можливі доходи селян. Звідси необхідно залучати в активний економічний обіг велику частку продукції, що виробляється селянськими і фермерськими господарствами.

Велика кількість дрібних і середніх господарств мають обмежені можливості для первинної обробки та зберігання виробленої продукції. Саме кооперативи дадуть можливість включити вироблену фермерськими та селянськими господарствами продукцію в маркетинговий ланцюг, підвищити додану вартість продукції, а також підвищити якість і безпечність сільськогосподарської продукції. Розвиток сільськогосподарської кооперації – засіб формування середнього класу на селі [6].

Кооперативи є інструментом об'єднання малими виробниками сільськогосподарської продукції власних ресурсів і здійснення спільних стратегій на ринках продукції, послуг і засобів виробництва.

Стосовно сільськогосподарської обслуговуючої кооперації Кіровоградщини, то в області налічується 32 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативи. Із них шість створено у 2015 році. 1,5 тисяч осіб є членами кооперативів. Так, одним із прикладів успішної кооперації є впровадження Канадського кооперативного зернового проекту (UGSMC) у листопаді 2015 року, в Бобринецькому районі створений сільськогосподарський обслуговуючий кооператив «Зерно-БУНК». Проект підтримує зерновиробників Бобринецького, Компаніївського та сусідніх районів зі створення кооперативного зернового елеватора.

На Кіровоградщині також завершені роботи зі створення першого в області кооперативного молокопереробного міні-цеху на базі СОК «Іванковецький світанок» Знам'янського району. СОК «Іванковецький світанок» випускатиме свою продукцію під торговою маркою «Сімейна ферма», що була розроблена в рамках проекту.

Проект отримав підтримку у розмірі більше 2 млн грн від партнерів – МБФ «Добробут громад», Кіровоградської обласної та районної (Знам'янський район) влади, Проекту USAID АгроІнвест. Потужність переробки молока – від 3 тонн за зміну.

Зважаючи на те, що основні обсяги виробництва та надходження молока в Кіровоградській області на переробні підприємства молока зосереджені в господарствах населення, кооператив забезпечує стабільне підвищення доходів об'єднаних сільських родин шляхом надання послуг з переробки молока та збуту готової продукції. Молоко приймається від господарств населення за найвищими цінами в області.

У багатьох випадках структура виробництва в селянських господарствах нерациональна, відчувається дефіцит технологічної й економічної освіти власників. Нині тільки бажання вести особисте господарство недостатньо.

Необхідно здійснювати прогнозування розвитку господарства, планувати поточну господарську діяльність.

Пропонується вибирати виробничий напрям селянського господарства з урахуванням ряду об'єктивних факторів, найбільш вагомими серед яких є: забезпеченість земельними угіддями та їх якісний склад; склад сім'ї та запас трудових ресурсів; місцезнаходження ринків збуту, їх особливості, наявність транспорту; можливість переробки продукції.

Перелічені та інші фактори зумовлюють особливості підходів при обґрунтуванні параметрів селянських господарств. Вивчення їхньої діяльності показало, що ведення господарства поодиночку знижує обсяги виробництва та негативно позначається на їх розвитку. Дослідженнями доведено, що без об'єднання зусиль на кооперативній основі практично неможливо здійснювати ефективне господарювання [7]. Необхідно створювати

кооперативи селянських господарств, що дозволить поліпшити комплекс послуг і суттєво зменшити ризики.

Одним із перспективних напрямів отримання додаткових доходів сільськими домогосподарствами та розвитку сільських територій Кіровоградської області, окрім виробництва сільськогосподарської продукції, є розвиток сільського "зеленого" туризму, адже залучення місцевого населення у цю сферу дозволить частково вирішити проблему безробіття та сприятиме підвищенню рівня життя людей.

Розвиток туристичної сфери виступає інструментом підвищення інвестиційної привабливості території. На Кіровоградщині зосереджена велика кількість історичних, культурних та природних пам'яток, що можуть стати популярними об'єктами для відвідування туристами.

А враховуючи, що бюджетні види відпочинку на природі користуються серед населення все більшою популярністю, "зелений" туризм має всі шанси стати однією з важливих галузей для нашого регіону. На Кіровоградщині успішно діють десятки "зелених" садиб. Лише за останній рік було створено три повноцінні "зелені" садиби, де відпочивальники мають можливість відновити сили та оздоровитися в екологічно чистому середовищі.

Висновки. Роль і місце селянських господарств населення в аграрній сфері економіки та розвитку сільських територій Кіровоградської області проявляється через властиві їм функції, а саме:

- сприяння у формуванні численних суб'єктів ринку, насамперед у створенні ефективного недержавного сектору економіки, орієнтованого на попит, конкуренцію, стимулювання ділової активності населення;

- вагомий внесок у розв'язання проблеми зайнятості, забезпечення добробуту сільського населення у процесі структурних зрушень економіки;

- подолання дефіцитності споживчого ринку, насичення його сільськогосподарською продукцією.

Усе це дає підстави зробити висновок, що функціонування господарств населення у ринковій економіці становить невід'ємний структурний елемент сучасного сільського господарства та розвитку сільських територій регіону.

Селянські господарства населення потребують дієвої державної підтримки, налагодження сервісного обслуговування населення, розширення випуску промисловістю малогабаритної техніки й інвентарю з метою зменшення затрат ручної праці, розширення площ землекористування селянських господарств, забезпечення консультативно-інформаційного обслуговування селян, інтеграційну підтримку, яка включає інтеграційні зв'язки сільськогосподарських та переробних підприємств і селянських господарств.

Список літератури

1. Колесов О.С. Особисті господарства населення як визначальний чинник забезпечення споживчих потреб на ринку продовольства / О.С. Колесов, О.В. Дармограй // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. – 2012. – №1. – С.217 – 224.

2. Свиноус І.В. Розвиток особистих селянських господарств в умовах перехідної економіки / І. В. Свиноус // Економіка АПК. – 2003. – №6. – С.30 – 33.

3. Кропивко М.М. Мотивація як основний чинник розвитку господарств населення / М.М. Кропивко // Економіка АПК. – 2014. – №11. – С.29 – 35.

4. Про особисте селянське господарство: Закон України №799-VI від 25 грудня 2008 року.

5. Литвин Ю. О. Механізми державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій України: теорія, методологія, практичні механізми реалізації : монографія / Ю. О. Литвин. – Донецьк : Юго-Восток, 2012. – 387 с.

6. Тесло І. Кооперація дасть селу робочі місця / І. Тесло //Слобдський край. – 2012. – №147. – С.4 – 5.

7. Збарський В.К. Особисті селянські господарства: місце і роль у продовольчому забезпеченні країни / В.К. Збарський, М.П. Канінський //Агроінком. – 2008. – №1-2. – С.27 – 31.

8. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2015 рік – К. : Головне управління статистики Кіровоградської області, 2016 рік.

Роль хозяйств населения в развитии сельских территорий Кировоградской области

В.А. Вытоптова

А.Л. Спесивцев

М.В. Пухлякова

Кировоградский научно-исследовательский центр продуктивности агропромышленного комплекса

Рассмотрены и проанализированы роль и место хозяйств населения в развитии сельских территорий Кировоградской области, их значимость в производстве сельскохозяйственной продукции.

The role of households in development of rural territories of Kirovograd region

V. Vytoptova

A. Spesivcev

M. Puhlyakova

Kirovograd scientific-research center of productivity of agroindustrial complex

The role and place of households in development of rural territories of Kirovograd region, their importance in the gross agricultural production are considered and analyzed.